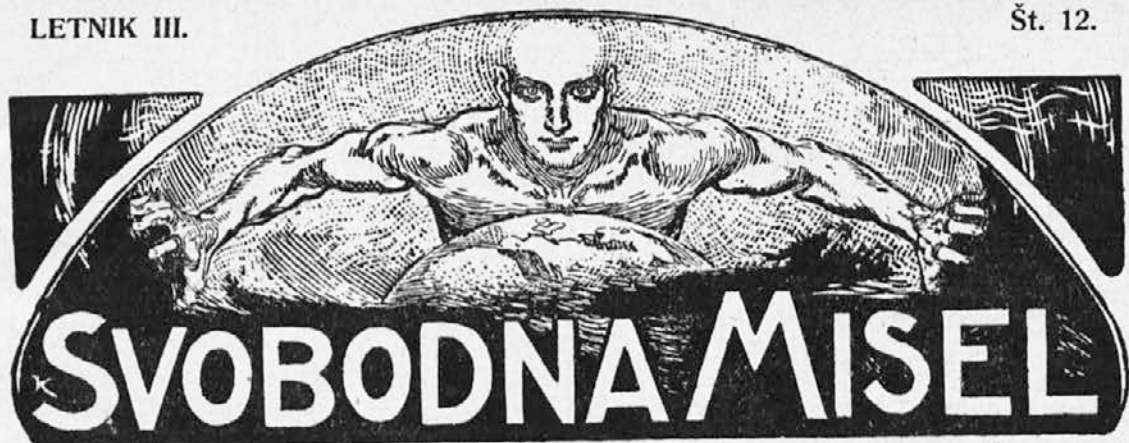

LIBRE PENSÉE · FREIER GEDANKE · FREE THOUGHT · VOLNA MYŠLENKA ·

1909

GLASILO SLOVENSKE SEKCIJE SVOBODNE MISLI

December

Uredništvo in upravnništvo Praga-Vinograd, Češko. — Ponatis dovoljen le z označbo vira.

P. T.

Tem potom Vas uljudno opozarjamo, da nam blagovolite prej ko mogoče poslati

zaostalo naročnino
za
„SVOBODNO MISEL“

Ob enem Vas prosimo, da nam ob tej priliki dopošljete tudi naročnino za novi letnik, ker si s tem le prihranite delo nam pa olajšate upravo.

Zaostala naročnina
za
III. letnik (1909) 3 K.

Upamo, da nam zaostalo naročnino hitro poravnate, s tem prihranite nepotrebnega opominjevanja pri zaključka III. letnika.

Uprava

„Svobodne Misli“

Vinograd-Praga.

Osebna in družabna higijena.

Začenja se jasni . . .

Ljudstva se je poprijela v 19. stoletju politična in gospodarska vročina tako, da si dandanes komaj mislimo, da obstoji še kako delovanje izven politične stranke, da komaj smatramo človeka še kakaj drugega kot za številko v narodnogospodarskih statistikah. Ali kažejo se vendar znaki, da začenja človeštvo slutiti, da takšna materijalistična omejenost v razumevanju kulture le ni nič, in da rezultati te enostranosti, sedanje splošne družabne razmere, v kakoršnih živi sedaj ogromna večina posameznih članov te kulture, vendar le ne more biti ideal ljudi.

Za dokaz, kako se polagoma premika težišče od razumevanja človeka kot mrtvega političnega ali gospodarskega števila proti spoznanju njegove življenjske vrednosti, priobčujemo glasove iz treh popolnoma različnih taborov in družabnih skupin.

I. je mnenje vodje belgijskih socialnih demokratov, torej predstavnika delavske skupine, predstavnika parlamentarnega socializma.

II. je sestavek iz časopisa „Neues Leben“, glas nemškega buržoazijca, opomin nemškemu nacionalcem, torej zopet iz skupine, ki stoji z prvim in tretjim v popolnem nasprotju.

III. je članek iz glasila čeških anarhistov v Ameriki, torej skupine, ki stoji v najostrejšem nasprotju i z političnimi socialisti i z kapitalizmom.

Naši Slovenci vzgojenci katolicizma dajo radi mnogo več na avtoritete, kot na lasten razum, zato mogoče ti članki enega ali drugega političnega omejenca in kapitalističnega fanatika dregnejo v toliko, da se saj ne bo smejal poskusom delovanja v tej smeri, da mogoče začne slutiti od daleč gorostasno naivnost, imeti za klerikalne poskuse ovladavanja in monopoliziranja eminentno praktičnih vprašanj, kot je abstenca

ali spolno vprašanje, kaj drugega, kot pomilovalen nasmeh ali pa z ničemer utemeljeno „ogorčenost“.

I.

Prof. Dr. EMIL VANDERVELDE,
vodja belgijske socijalne demokracije.

O treznem življenju.

Delavstvo je treba poučevati z besedo in tiskom, da je dandanes s poskusi dokazano — kar pa sploh potrjuje tudi vsakdanja skušnja — da je **alkohol** tudi v **malih množinah ne samo nepotreben**, temveč tudi naravnost **škodljiv**, da ne hrani, ne ogreva, ne krepi, temveč da pokvarja prebavljanje, manjša toploto, oslablja telesno krepkost, zaprečuje duševno delo in da je delo mišic, pod uplivom alkohola izvrševano, manjše, kot delo izvrševano v treznosti,* torej brez alkohola, da, da je abstinencija manj izpostavljen nesrečam, boleznim, prezgodnji smrti in da ima obolevalci več upanja na brzo ozdravitev, kot neabstinencija, da torej **znanstveno ni več dovoljeno trditi**, kot se je to prej delalo in kot delajo nekateri ljudje še dandanes, **da je alkohol „potrebno zlo“**, da delavske in življenske razmere delavstva neobhodno zahtevajo zmerno uživanje opojnih pijač temveč da je **res baš nasprotno**.

II.

Dr. RÖSSLER („Neues Leben — Liberec).

Potrebujemo sebevzoje!

Človeku ni treba le tega *imeti*, česar je treba, temveč mora tudi *biti*, kar je treba, če hoče biti srečen. Zato mora imeti pred vsem seve „srečo“: njegove *zunanje* razmere morajo biti take, da se morejo njegove naravne zmožnosti in njegova okolica dobro *vjemati*. Potem se spremene končno vse škodljivosti in nevarnosti v zdrava življenjska dražila, ker leže v mejah, v katerih se morejo njegove telesne in duševne moči prispodobljati. S tujkami rečeno: naša konstitucija mora biti kos vsakokratni situaciji in splošnemu milieju. Kdor hoče biti „svoje sreče kovač“, mora skušati doseči idealno vjemanje svoje notranjosti in zunanosti, telesne *konstitucije* in zunanjih *okolščin* v najširšem pomenu besede. Naša moč seve ne sega daleč. Posameznik more svojo prvotno naravo celo malo spremeniti.

V primeri z vso energijo obdajajočega nas sveta je tudi v relativnem mira in redu današnje civilizacije tisto malo moči posameznika

* Priporočamo v uvaževanje posebno tistim „naprednjakom“, gorečim privržencem industrijalizacije, ki se iz protialkoholizma le norčujejo samo zato, ker so se klerikalci tega dela poprijeli.

vendar žalostno malenkostno, pa naj bi bila v primeri k ostalim ljudem še tako velika. S svojimi zahtevami napram življenju moramo biti skromni, če hočemo biti zadovoljni s tem, kar si „kujemo“. Vspeh našega kovanja nam žali bog le prepogosto prekriža „usoda“.

Le z primerno *organizacijo* moremo svojo moč izdatno povečati. Česa že vsega ni dosegla od surove narave organizacija človeških raziskavanj in vstvarjanja! Kako zelo je spremenila vsa tehnika svet okrog nas! Toda dosedaj smo vpoštevali vse preveč naravo **okrog** sebe, svoje okoliščine, mnogo premalo pa naravo **v** sebi, konstitucijo ter značaj. Zaradi skrajno organiziranega dela na polju polajšanja življenja, proizvajanja gmotnin, hranil in vžitnin vseh vrst, smo skoraj pozabili, da more ta kovač svoje sreče tudi *samega sebe* vspešno obdelovati ter vstvariti s tem najzanesljivejše temelje svoje sreče. Zdelo se nam je, da moremo pribojevati od narave vse okrog sebe, česar nam je treba, da zadovoljimo vse mogoče in katerekoli potrebe, kakor da bi nam ne bilo treba prav nič krotiti svojih strasti, nad in idealov. Vsaj *celoti* ne manjka nič več možnosti vžitka in sreče. Samo boljše bi morali razdeliti vse bogastvo svoje visoko razvite „kulture“. Toda, ali bi bila množica res mnogo srečnejša, če bi se premoženje in dohodke pravilnejše razdelilo? — Ne. Med predpogoji za srečno življenje igra sicer denar in dobrina veliko utogo, ker to obliko energije lahko spremenimo v najrazličnejše drugačne oblike, toda to spreminjanje je precej omejeno. Zdravih *plemenskih celic*, zmožnih *velikih možgan* in marsikate važne dobrine si ni mogoče nabaviti za denar. Tudi tega ni dobiti na trgu, kar more duša duši dati z ljubeznijo in prijateljstvom.

Čim bolj bo napredovalo spoznanje na polju življenjeslovja (biologije) ter družboslovja (sociologije), tem bolj bomo cenili vrednost biološke izdatnosti ter npravnega značaja. Mnogo bolj bomo pazili na neizmerne vrednosti, ki leže v „krvi“ in v duši, mnogo manj pa spoštovali cvenk in žvenk v blagajni ter vse ono, kar se lahko dobi za denar. Potem bomo tudi bolj razumeli, kaj se to pravi, biti *dobrega plemena*.

Danes postanejo gotovi ljudje še zelo nervozni, če se gorenjo besedo le izpregovori. Čim bolj se bosta pa pečali higijena in pedagogika z podedovalnimi *notranjimi* pogoji za blagostanje in zmožnost za delo, tem več veljave dobe v nasprotju z okoliščinami v splošnem in v denarju posebej konstitucija, značaj, plemo, narodnost. Kdor dobro opazuje, že dandanes vidi mnogo znakov prehoda. Vidimo, kako posvečajo vsi oni, ki stavijo našo bodočnost, svojo pozornost vedno določnejše notranjosti: gojitvi notrajnosti, perfekcionizmu, konstitucijski higijeni, stremljenju za pojačanjem. Vse

to se vedno bolj uveljavlja v nasprotju z gojitvijo predmetov in blaga, utilitarizmom ter dezinfekcijsko higijeno in poboljšanjem milieja v današnjem štilu. Začenjamo spoznavati, kako veliko vrednost reprezentira med vsemi ostalimi dobrinami *človek sam* kako dragoceno življenjsko sredstvo in kakšna vžitina more za nas postati človek in njegova družba. Zato skušamo popraviti tudi *socijalne okoliščine* (milije) preosnovati ljudi same in njih skupine. V okoliščinah (milieju) pa igra poleg mamona naš ljubi bližnji veliko ulogo. Če si je doslej volja za moč in srečo priborila od mrtve narave z tehniko in umetnostjo, česar potrebuje, skuša sedaj ovladati človeka kot posameznika in v skupinah. Skušamo dobiti vpliv na mladino, stanovsko skupino, razred, narod, državo. Zaradi tega pridno proučujemo zgodovino ter bistvo teh družabnih skupin, da bi jih mogli v smislu lastnih potreb poboljševati, jih vporabiti za lastne namene. Spravljamo se na *vzgojo*. Le sem, zdravniki, vzgojevalci mladine in socialni vzgojitelji, vstvarjajte nam ljudi in družbe, *kakoršne mi potrebujemo*, da bomo mogli od narave izbojevano bogastvo s pomočjo drugih ljudi pomnožiti ter uživati tako, kot si srce poželj. Potrudite se vi, tehniki notrajnostne kulture, zboljšanja človeka, vi vzgojevalci in gojitelji človeka, da se bomo mogli veseliti novih ljudi! In tako žene hrepenenje po lepši bodočnosti marsikoga v vrste tistih, ki hočejo zboljšati človeka. Literatura na polju ljudske vzgoje je že nepregledna.

Cela ploha kritike in dobrih nauk, pisano in govorno od vernikov in brezbožnežev, učenih in neučenih obeh spolov se je razlila tudi preko nemškega naroda ter narašča od dne do dne. En reformator ljudstva za drugim nastopa na dan z novim časopisom, čeprav ne spada plačevanje dobrih knjig med lepe lastnosti Nemcev. Kritike in dobrih nauk se torej ne manjka. Toda *lastnih dobrih zgledov* ni, volje in čina, zboljševanja, prenovitve, plemenitejna *lastne osebnosti*. Tega manjka kako malo ljudi misli nato, da je tudi vse dobro *nalezljivo*, in da odloča pri vzgoji pred vsem vzgojiteljeva *osebnost*, njegova sugestivna moč. Mogočna gibanja začenjajo močne, izrazite osebe, katerih upliv podpira seve kot drugi činitelj tudi posebnost časovnih razmer. Za veliko gibanje v prosep dobre stvari je treba pravih oseb v pravem času. Toda celega gibanja ne vstvari samo en velikan, niti malo močnih ljudi. Treba je sodelovanja *mnogih malih oseb*. Kot pri razvadah, ki dandanes uničujejo ljudi, dajejo ljudje drug drugemu slab vzgled, tako mora pri hrepenenju po idealnih razmerah drug drugega vzgajati, potegniti seboj v smeri proti dobremu.

Iz razumevanja te zveze sledi npr. dolžnost načelne popolne vzdržljivosti opojnih pijač za

vsakega posameznika; ta dolžnost je za nas tem obveznejša, čim bolj uplivamo z vzgledom, čim merodajnejši smo zaradi svojega družabnega stališča, poklica, in posebnih lastnosti.

Kadar je človeku vprašanje o alkoholu postalo popolnoma jasno, kadar spozna koliko krivde zadene vsakega posameznika na socialni nesreči in koliko zaslugo more imeti posameznik za sočasne idealne težnje, potem se v ljudeh *socijalne narave* splošni čut socijalne odgovornosti zgosti v delovanje, ki daje tudi drugim vzgled, jih potegne za *sabo*, da se poprimajo posebnih sredstev. Žal niso v našem mešanem plemenu socijalne narave prepogoste, in kjer je že dovolj socijalnega čuta, se izraža navadno napačno in neplodno, npr. v cerkveno krščanski dobrotljivosti, v skrbi za bolnike, katerim so do bolezni dotičniki z napačnim življenjem sami mnogo pripomogli. Nazadnje se pa mora v današnjem prosvetljenem času vendarle tisočem začeti svetiti, kako in v koliko so oni sami sokrivci socijalnega zla in kako morejo pomagati, da se nadomesti ta zla z visokimi kulturnimi pridobitvami. Če človek le enkrat zasanja v vseh podrobnostih sanje o nemški kulturi, osvobojeni od Rima in alkohola, mora kar naj živahnajše občutiti v sebi živo željo po sodelovanju pri stavbi nemške nove kulture. (Velja enako za vse narodne kulture, torej tudi za slovensko. Ured.) Žalibog se večinoma tisti, ki so o tem nekoliko premišljali, ne zavedajo jasno, kakšna kulturna moč leži baš v *njihovem*, navidezno tako neznatnem sodelovanju. „Od mene to ni odvisno“ — *grozna beseda!* Od najmanjše moči je odvisno. Če naliv pretrga nasip, kateri oblaki, katere kapljice so tega „krive?“

Vsaka kapljica ima svoj delež pri nesreči. Kdorkoli torej želi, da bi bilo *drugače* na svetu, da bi se ne le razmere, temneč pred vsem ljudje poboljšali, postali izdatnejši viri sreče, ta mora z prenovitvijo začeti sam pri sebi. Njegov vzgled je za splošno zboljšanje velikega pomena. Dobra volja, novo mišljenje, nova plemenitost je nalezljiva. V plemeniti osebnosti je tudi še v zmešnjavi današnjih časov ogromna energija. „Boljše čase z boljšimi ljudmi.“ Toda izraza boljši ne smemo razumeti v pomenu pobožne dobrotljivosti in ljubezni, temveč v duhu *časa primerne npravnosti*, etike, kakoršna uči Gustav Ratzenhofer.

Izdatnih ljudi potrebujemo, izdatnih v smislu naravne kulture: „*Plemenit bodi človek*“. V tej zahtevi leži v bistvu kategorični imperativ vsakršne morale. *Toda vsaka doba potrebuje „novo plemstvo“* posebne vrste. Glavna želja, v kateri je blagor najbližje nemiške bodočnosti, obstoji iz popolnega telesnega zdravja, sile in lepote, v krepkosti plemenskih snovi, v produkcijski zmognosti skorje velikih možgan in moči socijalnih nagnenj. Nemško

„duševno viteštvo“, ki naj bi našo nemško kulturo za pošten kos naprej potisnilo v smeri k kolikor mogoče visoki plemenitosti, mora biti prešinjeno pred vsem z onim „idealizmom na polju roditve in gojitve brezobzirnega in brez-pogojnega smotrenega stremljenja“, o katerem govori Kristijan pl. Ehrenfeld v svoji „Seksualni etiki“.

Morajo biti vitezi krepke volje, vitezi ljudskega svobodnega mišljenja, junaki in, če je treba mučeniki socialne misli ter ljudskih visokih smotrov, bojevalci v *nacionalno aristarhičnem* duhu, za državo, v kateri naj bi doseglo politično moč tako plemstvo, kjer bo stala moč in pravica v direktnem razmerju z socialno vrednostjo, z nacionalno kulturno izdatnostjo.

Človeka, v katerem se živahnajše razvije taka novodobna nemška plemenitost, dobimo le z gojitvijo, z trdo *sebevzgojo* in smoteno *narodno vzgojo*, v gojitvenem in ljudskovzgojnem smislu. V narodu moramo probuditi smisel za nemško pleme, nemško bistvo, nemškega duha, nemško plemenitost človeka! Toda nam ne sme nikakor tvoriti temelj pojma „nemški“ bistvo današnjega povprečnega Nemca, temveč našemu narodu primeren *ideal* plemenitega človeka; pod „plemenom“ v najširšem smislu besede pa moremo razumeti vso notranjo naravo napram zunanjim razmeram, ki tvorijo „milije“; okoliščine v. n. p. b.

Naj bi torej vsakdo „z najsrčnejšim so-vraštvom proti lastnim napakam“ (Lagarde) izboljševal svojo notranjost, skušal poboljšati ter spreminjati svoja nagnjenja, hrepenenja, navade, načela v smislu narodne plemenitostne vzgoje. Prva naloga je: osvoboditi svoje osebnost sokrivde na velikih zlih, ki pokvarjajo konstitucijo in značaj našega naroda. Sokrivde smo pa prosti le tedaj, če storimo v boju proti takim nesrečam vse, kar nam je mogoče. V čem naj obstoji tako delo, to naj vsakdo določi s svojo *vestjo*. Vsakdo mora torej vedeti, če popolnoma vestno vrši, kar najboljšo nalogo proti alkoholizmu, klerikalizmu, lakoti po denarju, modernemu roparstvu, napačnemu vzgajanju, protikulturni, pleme uničujoči spolni moralit. Ker na ta način — in to le na ta način — vrši svojo narodno dolžnost. Čeprav se človeku marsikdaj ne zdi baš mnogo, kar more posameznik v tem smislu izvršiti, toda ne sme tudi te malenkosti opustiti. Ker sicer se ne sme imenovati *narodnjaka*. To je le oni Nemec, ki stori, kar mu je mogoče, da poboljša svoje okoliščine, pokrepi svojo konstitucijo, plemeniti svoj značaj, ter požrtvovalno in pridno sodeluje pri povzdigi narodnega blagostanja in narodne kulture nemške ljudske osebnosti, pri povzdigi in vzgoji nemškega plemena v nemško plemenitost.

III.

HANS STROMER („Volné Listy“, Amerika).

Kakovost in število v revoluciji.

Ne misli si, dragi tovariš, da pišem to za te. Je to le kratek pregled nekaj odstavkov prevratne zgodovine ljudstva ali kar zaradi boljšega razumevanja tako imenujemo. V mirnih trenutkih sem si skušal pojasniti vprašanje o popolni brezuspešnosti tega, kar imenujemo revolucijo v zgodovini človeštva, ter o bistvu bodoče revolucije za svobodo in pravičnost se borečega človeka. — A če te to zanima, me bo srčno veselilo, če mi tvoj razsodni duh ne bo neposredno verjel ter si sam izvoliš ta vprašanja za predmet svojega razmišljanja. —

Kdor vsaj površno pregleda prevratno zgodovino človeštva, se mu nehote vsili dvoje vprašanj: Ali odloča v revoluciji izvrstna kakovost ljudi, to je ljudje, v katerih notranjosti se koncentrirajo vsi vznešeni nagoni, imenovani ljubezen, solidarnost, požrtvovalnost, tolerantnost, večno hrepenenje po svobodi, trdna volja vršiti vzvišene stvari, oživitvoriti ideale anarhije, ali kakorkoli se že imenujejo one dobre lastnosti krepkih, izrazitih osebnosti — vse te lastnosti, ki same vzpodbujajo in omogočajo obstoječe stare vrednote izmeniti, obrniti, pretvoriti: izvesti prevrat. Ali pa odloča v revoluciji velika množica, ki je izmzgana in izmučena do te meje, da je izgubila že vsakršno duševno možnost; ljudje, ki so bili vedno prikrajšani pri vseh užitkih in življenjskih slasteh v današnji družbi ter se dvignejo proti svojemu zatiralcu ter zahtevajo odpravo tlačnih nepravilnosti.

Res, to je znak skoraj vseh dosedanjih revolucij — da so zahtevale odpravo gotovih nepravilnosti. Toda tudi tam, kjer se srečujemo z globokejšimi zasnovanimi, res prevratnimi zahtevami, kakoršne je postavil najlepši junak revolucije preteklosti, glavar ogrske kmečke vstaje (1514), nedosežna, značilna postava, s katero moremo primerjati le še Florijana Geverja z velikih nemških, kmečkih bojev, *Jurij Dosza*, kateri je hotel odpraviti vsakršno oblast, tako duhovsko, kot plemenitaško in samovladno, toda tudi tu ne moremo drugega, kot priznati za njegov glavni nazor, da nam je treba le staro razvaliti, in novo, boljše, mišljeno samo po sebi iz tega nastane.

To splošno načelo, imenoval bi je revolucijonarsko dogmo, se vleče skozi vso prevratno zgodovino do današnjih dni: pridobiti velike množice ljudstva, da bi se s pomočjo v njih počivajoče fizične sile razbilo celi stari družabni red.

V tem načelu tiči brez ugovora nekoliko resnice. S silo se da vse zdrobiti in spremeniti

v razvalino. To nam zgodovina, dovolj kaže. Podobni življenjski pojavi podjarmljenega človeštva so znali in morejo v tem oziru napraviti neizmerno mnogo. Vladarske rodbine in državne oblike, ki so bile od prastarih časov predstaviteljice tiranstva, so tako poginile povsod tam, kjer so bila nasprotja med tlačitelji in tlačenihi tako pikra, da poravnanje ni bilo mogoče.

Propad skoro vseh starih držav in samovlad ob enem z njih kulturami moremo, če ne popolnoma, pa vsaj v veliki meri pripisati na rovaš podobnim pojavom moči zasuznjenih narodov. Zgodovinski viri o tem so sicer zelo redki. Če pa družabne razmere teh starih držav primerjamo z zgodovinskimi sporočili, gorenje trditve popolnoma potrdijo. Vsi ti narodi so prišli pod korobač samovlade ter vzdihovali po cela stoletja v najkrutejši sužnjosti. Da je to nazadnje našlo ter moralo najti svoje meje, je le naravno; ker tudi človek je del narave in torej občuten napram, vsakemu pritisiku.

Proti takšnim pojavom življenja zasuznjene ljudstva nastopati bi bilo blaznost, podobna blaznost, kot če bi se jezili na strel, ki ima svoje predpogoje v naravnih prirodnih pojavih.

Narod starega Egipta, ki je bil brezdomno zasuznjen, je bil najbrže vsled tiranstva, katero je moral prenašati, dognan v obupnost, a razvneto strast ljudstva se je maščevala za prestalo trpljenje še na mrtvih tiranih Hufu in Hafra, katera je ljudstvo izvelklo iz grobov ter ju raztrgalo na kose.

O Grkih, ki so bili vedno učljiv narod in ki so se iz zgodovine učili kako se da vzdržati družbo, vemo da so se vedno tresli pred množicami svojih sužnjev, katerih so zvalili na tisoče v svoja svetišča ter jih tam v prosep obstoječega redu pobijali.

V rimski državi je divjala dolga leta besna krvava suženjska vojna, dokler niso nazadnje „svobodni občani“ te velike svetovne države imeli prav nikakega interesa na vzdržanju obstoječega redu ter državo razbili na kose.

Šele s tem razumemo propast in zanik teh starih kulturnih držav. Popolnoma vse eno je, če so bile razbite naravnost s pestni zasuznjenih narodov, ali pa če so bile zaradi notranjih bojov tako oslabiljene, da so podlegle napadom drugega, inozemskega despota.

S takšnimi življenjskimi pojavi in učinki rasbrzdane sile ljudstva se srečujemo v svetovni zgodovini še pogosto.

Velika ogrska kmečka vojna (1514), veliki nemški kmečki boji (1525), husitske vojne (1419—1434), ameriška vojna za osvobojenje (1776), velika francoska revolucija (1789), revolucija Evrope (1848), pariška vstaja komu-

nistov (1871), novejši čas velika ruska revolucija, vstaja rumunskih kmetov, in vse ostale prevratne vstaje v zgodovini vseh narodov katerih ne omenjam, ker vsak narod ima prevratno zgodovino, vse imajo vzrok v strašnem izkoriščanju in zasuznjenju, kakoršno so narodi morali in morajo trpeti. To je bilo vedno vzkiptenje človeškega značaja, hrepenečega po svobodi in pravičnosti proti vklepajočim ga verigam, ki pa nikoli ni imelo uspeha, vsaj ne trajnega uspeha, kakoršnega so si narodi želeli.

Vidimo sicer, da se majojo posamezne razredne vlade in državne oblike, da često tudi popolnoma izginjajo s pozorišča, toda vedno le zato, da napravijo prostor isti enako vplivni pošasti v novi obliki. Tiranstvo je še vedno ostalo na površju, še vedno ostalo zmagovalec. Amerika, Francosko in nekaj drugih držav na kontinentu, kjer so bile dobojevane zmagoslavne revolucije, so lepi dokazi te trditve. Vseeno, če se je taka tiranija razširjala v obliki plutokraciji, aristokraciji ali pa ustavni buržoasni.

Zmagoslavne revolucije — svobodni narodi — nekaj takega ni v vsi zgodovini človeštva.

Vprašamo se pa: Kako je vendar mogoče, da so imeli vkljub ogromnim borbam, ki jih je človeštvo na sto in tisoče let vedlo proti svojim zatiralcem, ti boji vedno le negativen uspeh in to tudi tam, kjer je bilo staro nasilništvo vrženo v prah?

Odgovor na to vprašanje more biti edino le tale: *Neuspeh moramo iskati le v manj vredni kakovosti prevratnega življa.* Ti ljudje so sicer čutili tlak svojih spon, a so si domišljali, da zadostuje že to, da si jih raztrgajo, pa takoj lahko postanejo svobodni.

Pojem tega, kar je imelo slediti, kar so hoteli, in zmožnost novega začetka je pa imelo le malo posameznikov. To lahko zasledujemo od časov Spartaka, vodje upornih rimskih sužnjev, po celi zgodovini do naših dni popolnoma razločno.

Zgodovina dokazuje, in sicer jasno, da razbiti svet še nikakor ni zgrajeni svet; in da pri stavbi družbe odločajo popolnoma drugi činitelji, kot samo uničujoča sila pesti — **da tu bolj odloča boljša kakovost človeka, in činitelji, katerih sedež je bodisi v glavi, bodisi v srcu.**

Temeljni predpogoj **dobre družbe je dober človek**, čegar delo bodo šele one družabne naprave, ki nam danes stoje pred očmi kot ideal.

Gospodarska vprašanja, namreč pozadruženje proizvodjalnih sredstev, svobodni komunizem, morejo biti le plod v človekovih prsih razbitih okov, plod v vsakem oziru zelo naprednega svobodnega človeka. Svobodne naprave so plod vse zunanje navlake osvobodnega človeštva.

Kdor vse to sprevidi, spozna, kako ozek delokrog so napravili za bodoči osvobodjujoči prevrat vsi tisti, ki ne vidijo v njem nič drugega, kot rešitev gospodarskega vprašanja, in tisti, katerih vse delo za ta prevrat se osredotoča samo v razburjanju misli.

Bodoča revolucija bo delo izrazitih osebnosti, dobrega, zdravega človeka, ki se ne upre sedanjemu svetovnemu redu le zato, ker se nima s čim nasistiti, temveč zato, ker ta nadvlada onečašča človeka v njem, ubija njegova stremiljenja, ga zadržuje v razvitku, ga demoralizira, žali, skratka — da te gnjusne avtoritete nad sabo neče in ne more trpeti.

Dober revolucionar hoče imeti rajše manj jesti, toda noče imeti nad seboj gospoda. Noče tudi sam gospodariti nad drugimi — hoče biti svoboden in hoče biti človek.

Za takega človeka, le za pravega revolucionarja, je gospodarsko vprašanje postranskega pomena.

Bodoča revolucija bo šele mogoča in zmogljiva, ko bodo osebnosti za to svobodne. Naša naloga bodi, delovati za tem, da se vstvarijo take osebnosti, ki bodo imele oni hrabri pogum, da ne bodo pohele biti nikogar gospod, nikogar sluga, ter vedno pripravljene žrtvovati se za velike stvari.

Tri stvari: Zdrava glava, zdravo srce in močna pest bodo rešitelji človeštva.

Genealogija Ilirca.

(Govoril fil. Ivan Lah na večeru v proslavo stoletnice Ilirije „u Vejvodt“ v Pragi 23. nov. 1909.)

(Konec.)

Smeri časa. Vodilna kulturna smer časa v Evropi pred l. 1790. je takozvani *prosvitljeni absolutizem*, njemu vsporedna oz. nasprotna smer je *janzenizem*, oz. v protestantskih deželah *pietizem*. (Za nas pride samo prvi v pošte. Prosvitljeni absolutizem poznamo v Avstriji pod imenom *jožefinizem*.) Kakor imamo v XVI. stol. dve kulturni smeri: *renesanso* in *reformacijo*, ravnotako imamo v XVIII. stol. dve podobni smeri prosvitljenstvo in janzenizem, ki sta naravnost posledica razvoja in nadaljevanje onih prvih dveh smerij in imata ž njima mnogo sorodnega in podobnega.

Ko smo pred par leti slavili spomin slovenske reformacije, imeli sme prilike dovolj, da smo izpregovorili o tem, kaj je renesansa in kaj je reformacija. Videli smo, kako si v boju med obema gibanji stopi nasproti jasno *paganski in krščanski princip, antika in evangelij* in kako se pod znamenjem teh vzorov razvije boj na celi črti za življenjski

nazor, za družabne inštitucije, za forme novega življenja. Videli smo tudi, kako je doba boja našla svoje mojstre, našli so se pa tudi mojstri boja, ki so združili v *konfesionalnem humanizmu* zopet oba svetova...

Evropa je bila trudna od preprirov in bojev, ki so se bili stoletja in so se končali v političnih bojih 30letne vojne. To je bil najlepši čas, da je mogel zavladati nad Evropo oni absolutizem ki je dobil ime *macchiavelizem* in ga v Evropi poznamo po stavku: *cuius regio, illius religio*, iz česar se je rodil: *l'état c'est moi*. Sila mas, ki so se bile v svetem navdušenju za svojega boga, je bila oslabiljena, ko so verski boji prenehali, vidimo celo Evropo razdeljeno v dva dela *katoliško* in *protestantsko*. Dasi imajo zadnji konci bojev, ki jih je rodila reformacija, popolnoma politično ozadje, vendar ni še prenehal ob tem času notranji boj med obema svetovoma, ampak se je prenesel tja nazaj od koder je izšel: v šolo in na vseučilišča: na eni strani *jezuitizem* s svojo zavito moralo, na drugi strani protestantska *rabies theologorum* — to sta bili dve nasprotni si sili. Obe dogmatični, do skrajnosti, hinavski in sovražni, nekrščansko brezobzirni.

Krščanstvo, resnica, Bog vse se je moralo umakniti cerkvi, dogmi, teologu. Vsi ti boji, prepri, prelivanje krvi, moritve, versko preganjanje, fanatičnost jezuitov in nesmisli teologov, to je pripeljalo k temu, da se je v Evropi konečno oglašil *razum*, ki je zahteval *versko toleranco*. Največji duhovi tedanje dobe pišejo in delajo v tem smislu: *Komenský, Locke, Leibnitz*. „Kristjani, če so pravi kristjani se ne morejo bojevati med seboj“, pravi Komenský in kot pedagog ljudstva kliče: izpremenite svoje bojne meče v poljsko orodje, v motike, rovnice lopate in pojdite obdelovat polje. Ob enem z glasovi o verski toleranci pa vidimo delo za *vzgojo ljudstva, za šolstvo, za povzdige ved*. Zdi se nam, kakor da slišimo po dveh 100letjih bojnega krika, zopet vznešene glasove renesanse in reformacije. In med tem se je v obeh cerkvah v katoliški in protestantski začelo gibanje proti jezuitom in teologom: v kat. cerkvi je prvi dvignil svoj glas proti jezuitom *Jansen*, in ima celo gibanje po njem svoje ime, jednako so v prot. cerkvi nastopili *pietisti* proti teologom. (Najznamenitejši glasnik janzenistov je Blaž Pascal, ki je s svojimi „Mislimi“ versko dvignil zfanatizirano Francijo, največja sila pietistov pa je pedagog Francke, ki je znan po svojih šolah in kolejih v Halle.) Smisel obeh smerij je: vera je v srcu, ne v glavi, je znotraj ne zunaj. Bog se časti z molitvijo in deli, ne z besedami in baharjijo. Obe ti dve smeri sta šli vsporedno, hoteli sta poglobiti pobožnost in nramnost in sta z veliko vnemo delovali za vzgojo ljudstva, glasili sta humaniteto in filantropstvo, obe smeri sta globoko

verski in sta koncem 18. stol. prehajali že v skrajnost.

Vsporedno s tem verskim gibanjem pa je šlo gibanje, ki se imenuje francoski *materijalizem* ali nemški *racionalizem*, ki kot prosv. absolutizem konc. 18. stol. nastopi pot k izvršitvi velikega kulturnega dela, *ljudske prosvete*.

Kakor je bilo prvo gibanje posledica reformacije, tako je drugo gibanje posledica renesanse. V renesansi je bila premagana školaštika, *vede* so se obnovile, rastle, se spopolnjevale, uvajale v življenje, *svobodno mišljenje* je bilo čim dalje silnejše, človek je zmagoval nad *prirodo* in s tem nad starimi predsodki, *kultura* se je širila, množile so se *knjige*, *šole*, *učenost*: glejte na to so postavili svoje delo francoski enciklopedisti. In *vera* v to *vedo*, v zmago človeškega duha in razuma je bila tako velika, da je človek začel misliti na svojo vsegavednost, na vsegamočnost prirode. In tako veliko je bilo *prepričanje*, da le ta kultura more koristiti človeštvu, da so sprejeli nauke enciklopedije tudi vladarji in so hoteli v tem smislu dvigniti svoje narode iz nevednosti. Tu je bil začetek *ljudske šole*. Friderik Vel., Jožef II., to so vladarji te dobe, ki hočejo uresničiti, kar je teoretično dokazala veda kot pravo. Toda tu je zagrmela francoska revolucija. V znamenju prosv. absolutizma oz. jožefinizma in janzenizma se razvijajo tudi razmere na Slovenskem pred l. 1790. Na eni strani se uvajajo reforme cesarja Jožefa, na drugi vstajajo janzenisti proti brezverstvu. Toda pogledimo, kako je vse to segalo v ljudsko dušo, kako je bilo mišljenje in čutenje v narodu, pogledimo na njegov razvoj od reformacije sem. Okoli l. 1610. slišimo o zadnjih bojih med katoliki in protestanti na Slovenskem. Poslej se ni gnilo nič več, kar ni bilo katoliško, je odšlo iz dežele, protestantske slovenske knjige so bile sežgane ali pa so ležale v tujih bibliotekah, šole so propadle, naša prva kulturna doba je bila dokončana, pokopana in pod grozo turških vpadov tudi kmalu pozabljena. Zavladali so jezuiti s svojo šolo, slovenska knjiga je postala redka, jezik je propadal, služil je le za pridige na kmetih in tako ta kultura protireformacije doseže svoj vrhunec v Marku Pohlinu.

Socijalno stanje naroda nam kaže žalostno podobo. Kolikor niso uničili turški vpadi, pogoltnila je posvetna in duhovska gospoda, ki je zdaj z veliko silo ležala na narodu, ki si je upal v kmečkih vstajah in reformacijskih bojih nastopiti proti tej gospodi. Potomci onega plemstva, ki so podpirali našo slov. prot. literaturo, so postali zdaj popolnoma tujci in podporniki višjega absolutnega sistema.

Mesta, središče vsakega kulturnega gibanja, so obubožala in propadala, jednako je trpel tretji stan — narod. Bogastvo se je kopičilo

po *samostanih* in po *gradovih*. Grajščinski valpeti so gospodarili nad *ljudstvom*, ki je zidalo cerkve in samostane ter klicalo boga na pomoč. Kulturni nivo po mestih in po deželi je bil zelo nizek, vraže, prazne vere, nevednost je vladala v ljudstvu. Saj smo šele ok. l. 1770 sežgali zadnjo čarovnico v Ribnici. Šole ni bilo in ko je prišlo z Dunaja za vlade Mar. Terezije, ki je skušala dvigniti blagostanje narodov, na župnike vprašanje, ali menijo, da bi bila ljudska šola potrebna, se jih je mnogo izreklo proti temu.*)

Tu se je naenkrat zaslil glas absolutne volje z višjega mesta: jezuitski red je bil razpuščen, l. 1781. že cesar Jožef odpravil samostane, nekaj let potem je bila kmetu dana svoboda. Hitele so se ustanjavljati ljudske šole, svetohlinci in lenuhi so bili zapodeni, učenjaki in kulturno delavni ljudje so bili podpirani. Toda — ljudska masa je ležala kakor hipnotizirana, kakor gluha in slepa — tako je bila navajena suženjstva, tako jo je učinila beda in nevednost.

To je bil oni zarodek, iz kterega se je imel nekaj let pozneje roditi Ilirec.

Odmevi. V višjih slojih se je kmalu oglasil sočasni kulturni boj. Ko je bil razpuščen jezuitski red, je bilo na ljubljanskem jezuitskem kolegiju precej učenih mož, ki so kot *ex-jezuiti* nadalje ostali profesorji in je v njih sočasna veda in filozofija imela naravnost bojovnike za nove ideje. Naj omenim le *ex-jezuita* prof. Novaka, ki je učil in govoril na ljubljanski tedanji gimnaziji proti nesmrtnosti in enotnosti — duše. Kaj tako strašnega in brezverskega še Ljubljana od protestantskih časov ni slišala in duhovščina se je oglasila proti takim naukom. *Znanosti* in *vede* ta čas v Ljubljani niso bile zanemarjene, to nam priča naša druga „*akademia operosorum*“, ki je bila ustanovljena po zgledu Leibnitzovih akademij po drugih krajih, pa tudi oni krog učenjakov, iz kterega je izšel Grubar in Vega. Imamo tu *prve večje začetke znanstvenega dela pri nas*.

Duhovščina je bila razdeljena v dva dela: v *jožefince* in *janzeniste*: prvi so bili za reforme v cerkvi in veri, drugi so bili proti cesarjevim reformam.

Kulturni boj se je torej začel in se je razvijal zelo ugodno, posebno, ko ga je podpirala prenovljena *srednja šola*. Kakor je humanizem vodilna sila vzgoje za časa reformacije in renesanse, tako se je v prosv. absolutizmu pojavil kot reforma vzgoje in šole: *novohumanizem*. Klasične študije so se ponovile in poglobile, grški duh je postal ideal umetnosti in življenja. Namesto praznih forem se zahteva pravega pojmovanja in samostojnosti. Vsporedno s tem

*) Gl. Apih, Začetki nar. šol na Slov., Let. Slov. Mat.

se razvija boj za *svobodo vede*, ki je konečno zmagovito dobojevan, stari antiški svet se pokaže Evropi v novi luči. V svitu te luči se rode velika dela svetovnih literatur. Humanizem je učil posnemati stare v jeziku, novohumanizem je učil posnemati stare v duhu in obliki. Odmev teh smerij je pri nas Vodnikov prevod Anakreontovih pesmij.

Ako je prihajal od severa duh novohumanizma v vzgojo, v šolo in v umetnost, prihajala je od solnčnega juga zopet ona *radost do življenja*, ki jo je od tam čutila naša domovina tudi za časa renesanse. Vesela italijanska pesem, šaloigra, opera, zabava, to je bilo, kar so v zaspana mesta prinesli pevci od juga ter s tem nadomestili stare pasijonske igre in kričče meniške procesije, ki so se nekaj let prej vršile po Ljubljani. S tem je prišel nov duh v družbo. „*Veseli dan ali Matiček se ženi*“, „*Županova Micka*“ razne domače pesmi, opera „*Belin*“ in živahno družabno življenje to so posledice novega duha umetnosti, ki je prihajala od juga. Počasi dobiva domače, narodno, zabavno in veselo bolj in bolj svojo vrednost in svoj pomen. Nasproti stari latinski šoli nastopi nova srednja in narodna ljudska šola, ki skušata vzgajati nov narod. Ta novi narod se je pred vsem zanimal za svojo zgodovino. Zgodovina stopi v ospredje in skuša odkriti preteklost rodu, išče v svetu sorodnikov in bratov, primerja jezike, išče posebnosti naroda, zbira narodne njegove pesmi in polaga s tem temelj narodnosti. Linhartova „*Geschichte Krains*“, „*Blumen aus Krain*“, Vodnikovo „*Povedanje*“ in njegove planšarske to so znaki novega zaroda, nove generacije in nove dobe.

Toda preslaba je bila še naša sila, da bi bili mogli vstati močni in veliki. Kajti ob času, ko se je iz duha novohumanizma prerodila in prenovila tedanja francoska in nemška literatura, ko so že slovela imena Göthe, Schiller, smo mi dobili šele — „*Pisanice*“, ko je že Voltaire jasno povedal svoje misli o zgodovini — je pri nas šele pisal našo zgodovino Marko Pohlin, ki je še vedno začenjal z Adamom in Evo. Ko so že trdno stali temelji estetike, so se pri nas šele rodile Knoblove „*pesmi iz Kranja*“. Taka je bila razlika kultur. Težka roka, ki je od časa protireformacije ležala na domovini, ji ni dala delati in tudi, ko je že sijalo solnce, ni mogel gledati človek, navajen tme.

Toda gibalo se je in bilo je nemogoče, da bi sočasno gibanje ne doseglo odprtih slovenskih mej. Seveda so pridigali janzenisti proti brezbožnemu svetu ter skušali rešiti pobožnost in gorečnost naroda, toda misliti si moremo, da bi bil narod, ki se do danes spominja cesarja, ki ga je rešil iz rok grajščakov in je torej znal ceniti svobodo, kmalu odpovedal svojo službo tudi duhovskim gospodom, kajti kakor vidimo

za samostane ni šel v boj, ko so bili razpuščeni. Tudi blagostanje se je množilo.

In že so butali valovi svetovnega gibanja na meje slov. domovine, že se je višja družba posebno ljubljanska, ki je obogatela v trgovini, začela navzemati modernega svetovnega duha, že so se oglašali glasovi novega življenja, ko je — cesar Jožef umrl in zavlada so po naročilu vlade — janzenisti — ki so vzeli v varno varstvo oni narod, ki je bil komaj oproščen jezuitskih rok. Toda šum in krik *francoske revolucije* je bil prevelik, da bi ne bil segel po zaspani Evropi in posledice te revolucije je kmalu čutila zemlja ob Adriji.

Vse je kazalo, da se bližajo novi viharji časi. V tem času nastopijo trije možje, ki izhajajo iz nazorov prosv. absolutizma: *Zois, Linhart in Vodnik*. Ta trojica je pripravila tla bodočemu Ilircu. Toda dedščina preteklosti je bila tako ubožna, da se ni dalo kaj posebnega napraviti — vključ njh veliki pridnosti ni čuda, da dedič, ko se je rodil, je komaj to za svoje spoznal.

Ko je Napoleon stopil na slovenska tla, so bile razmere nekako sledeče: *Plemstvo* se je držalo še starega absolutizma, nosilo je še baroko in cof, govorilo je nemško in francosko in je gospodarsko propadalo. Kulturno je bilo pri nas brez pomena dočim se je na Češkem ozvalo za nar. jezik, živelo je svoji stari slavi in zgodovini ter je bilo s svojim znanim uradniškim cofom sila dunajskega centralizma; drugo je bilo *meščanstvo*, katerega gospodarska moč je vsled trgovine začela rasti; *mesta* so bila ravnokar podirala svoje mestno obzidje, da bi se mogla dalje razvijati in mestni stolpi in vrata so se ravnokar rušili v prah. Ljubljana te dobe nam kaže zelo živahno, prometno in hitro razvijajoče se mesto.

Tretji je bil *narod*, ki je bil ravnokar iz rok janzenistov dobil prvi kat. prevod sv. pisma. Zaradi trgovine se mu je gospodarsko stanje boljšalo. Dasi so sočasni boji in smeri dobili dovolj odmeva pri posameznih izobrazencih, vidimo v splošnem ljubezen do starega, vendar si moramo misliti, da je bilo zanimanje za nove dogodke dovolj veliko, če smo potrebovali „*Novic*“. Splošni kulturni in moralni nivo ne smemo ceniti previsoko, v tem smo bili menda s časom na isti stopinji. O narodnostnem in političnem prepričanju še ne moremo govoriti. Višja družba je bila nemška, dasi se je rada zabavala tudi z „*Županovo Micko*“, nižja je bila slovenska. Domača podjetnost je bila velika in o posameznih trgovcih se je do danes ohranila slava o velikem bogastvu. Progo Dunaj Trst in Trst-Sisek so z ljubljanskega tržišča obvladali domači trgovci in slovenski vozniki. Strah temu bogastvu so bili roparji, ki so v tej dobi napolnili vse ceste in gozde

križem dežele, in postali nevarni in domači tako, da so se imeli za poseben stan in so vladali po deželi tako, da če se danes naš človek spominja s hvaležnostjo cesarja Jožefa, ker ga je osvobodil od grajščaka, spominja se Napoleona zato, ker ga je rešil — roparjev.

Kako je bilo mišljenje in naziranje teh stanov glede novih časov?

Oba višja sloja sta bila proti jakobincem in revolucionarjem in sta se bala za svojo korist. Narod je bil neodločen, šel je šele, ko so ga drugi dvignili proti „sovražniku“; šel je nevede za koga in zakaj — pravzaprav za svojih gospodov korist... Seveda ko je začutil na svojih ramah breme 20 milijonov frankov, šel je v boj za svojo korist — ampak na svojo škodo. Ne smemo pa misliti, da ni bilo v slov. zemlji ljudi, ki so razumeli čas in so s tiho rastjo pričakovali zmagovalca Evrope...

Bili so, toda redki.

Tako je bilo torej razpoloženje dežele, ko je vanjo stopil zmagoviti francoski junak. To so bile razmere, ki se je v njih rodil Ilirec.

In zdaj nam bo jasno, kakšno je bilo njegovo življenje, kakšen je mogel biti uspeh njegove štiriletnje vzgoje in kako se je pod temi razmerami mogla izkazati mlada kraljevska mati.

Konec. Začetek vsake velike misli je začudenje, začetek vsakega spoznanja je razočaranje, začetek vsakega velikega dela je hrepenenje: mladi Ilirec pa se ni začudil nad tem, kar se je zgodilo, zato ni imel velike misli, ni bil razočaran, zato ni spoznal, ni hrepenel, zato se ni lotil velikega dela. On ni bil, kakor njegov severni brat Poljak, ki je polnil po celem svetu Napoleonu vrste, da bi mu zato vrnil domovino. Ilirec pa je bil premlad, da bi bil spoznal, kaj je to domovina, da bi bil videl v njej samega sebe.

Zato je l. 1813. ko so na ljubljanskem magistratu zamenjali francosko zastavo zopet z avstrijskim orlom, priporočil svojo dušo skrbnim janzenistom in se prepustil spanju pravičnega in je spal vkljub vsem klicom mirno skoraj do l. 1848., ko se je v njem prebudil — stari Kranjec.

Ni dvoma, da je preddoba Ilirije *velika doba*. Vede vstajajo, umetnost se budi, boj dveh življenjskih nazorov doseže svoj vrhunec, k čemur se pripoje veliki socialni preobrati, ki so ob enem revolucija mišljenja in čustvovanja. Nad srednjeveškimi dogmami hoče zavladati razum, nad absolutizmom — pravice ljudstva. V teh vsporednih in nasprotnih tokih najdemo prvine onih sil, ki še danes uplivajo na razvoj narodov. Vprašanje je: ali je Ilirija za nas velika doba?

Priznati moramo, da je velika doba naša majhne ljudi — toda vkljub temu je to jasen tre-

nutek v naši zgodovini. Saj je to takorekoč čas našega rojstva.

Narodna literatura, znanost, veda, ljudska prosveta, zgodovina, jezikoslovje, narodna šola i. t. d. torej večina onih sil, ki so delovale pri stavbi naše *narodne kulture* so začele v tej dobi delovati in uplivati na naš razvoj. Duh te dobe je bil oni *duh svobode*, ki ga vidimo pri možeh, Prešeren, Čop, Smole, ki so 20 let pozneje začeli nadaljevati delo Linhart, Zoisa in Vodnika. V tem znamenju se je torej rodila naša kultura in v tem znamenju je rasla.

Kadar je izginil ta duh, smo padli.

Tako je za nas usodna postala doba po 1813. dočim so Čehi v isti dobi hitro napredovali, ker so bili njih buditelji — ne janzenisti — ampak ljudje ki so prepojili prerojeno narodno kulturo z vodilnimi idejami XVIII. stol. Dobrovský, Jungman, Palacký vsi so izhajali iz šole proučenega absolutizma in so dali celemu narodnemu probujenju tudi odločen izraz svobode.

To je najlepši dokaz proti onim, ki mislijo, da je sreča slovenskega naroda mogoča le v njih rokah.

Kar nas je učila reformacija, uči nas tudi Ilirija. Obe dve sta največji kulturni dobi preteklosti in veliki sta ravno v svojem boju za kulturo, za svobodo, za napredek.

Obhajamo torej jubilej, ki naj nas pouči in navduši. Pouči naj nas, da je ležala in leži nad domovino črna sila, ki je branila in brani da bi v nje meje ne prišla sočasna kultura sosednjih narodov, da smo tako postali narod „poln zamud“ in navduši naj nas, da stopimo kot zvesti potomci Ilirstva na branik domovine da dvigamo in spopolnujemo ono kulturo, ktere temelji so se polagali ob enem z rojstvom Ilirca. Tako bo naša Ilirija i naš jubilej zgodovinski.

Občan Jeglič, katoliški škof in knez, pornograf?

Ljubljanski škof Jeglič je lahko zadovoljen: s svoj rudečo knjižico in z polemiko, ki jo je z njo vzbudil, je podal bodočemu kulturnemu zgodovinarju nekaj izredno markantnega gradiva. Dve točki sta zanimivi.

Prvič je zanimiv škof kot avtor podobne knjižice in zanimivi so nazori, ki jih ta avtor v nji razvija.

Drugič je pa zanimiv vtis te knjižice v onih slojih, ki so gojenci avtorjeve kulturne skupine, ki so dandanes že deloma proti svojemu vzgojitelju, deloma še vedno na stališču njegove „krsčanske verskonravne“ kulture.

Značilno za naše čase je, da gre katoliški škof pisat poljudno razpravo o predmetu, katerega je ravno katoliška hinavščina napravila za kočljivega.

Ali si moremo misliti npr. *diplomata* škofa *Misijo* kot avtorja take knjižice? A njegov naslednik Jeglič jo piše. Napiše in izda pod svojim imenom knjižico o predmetu, ki vzbuja v najširših slojih baš vsled katoliške vzgoje gnus in sram. Znak demokratičnih časov: celo katoliškega kneza privedejo do tega, da skuša demokratizirati moralo, kar pa v njegovih rokah dobi značaj demagogičnosti in smešnosti. Dokaz, da je kat. cerkev naprava, posvečena poginu ne spada več v ozračje nove dobe; ko se hoče demokratizirati na najvažnejšem polju, na polju spolnosti, se — osmeši, ker se mora osmešiti vsled svojih temeljnih nazorov in iz njih izvajanih zaključkov.

Zanimivi so nazori, ki jih v knjižici razvija prijatelj Jeglič. Če bi se hotelo ovreči vse nesmisle ali nečasovnosti, bi ne zadostoval odgovor v obsega brožure same. Ker so le posledica katoliškega stališča, preostaja vsakomur, komur ti nazori ne ugajajo, edina pot *zavreči predpogoje*, iz katerih *izvirajo*, *zavreči* katolicizem. Kdor tega ne zavrača, pa se ogorčuje radi vsebine knjižice, kaže da je ignorant v verskih zadevah.

Zato se v podrobnosti ne bomo spuščali. Pripominjamo le v celem to: cerkev je organizacija, ki naj ustvari že tu na zemlji „Božje Kraljestvo“. Zato je edino logično, da podaja recepte za vse pojave v življenju. Kdo more vendar pričakovati od organizatorja, da ne bo organiziral?

Tragična krivda katolicizma ne obstoji torej, da hoče organizirati in dajati predpise tudi take vrste, kot so v škofovi rudeči knjižici. Tisto izrabljanje te brožure od protestantov moramo zato zavračati kot največje politiško, socialno hinavstvo. Pač pa obstoji tragika katolicizma v tem, da je tako naiven, da misli, da *njegova sredstva za organizacijo družbe zadostujejo dandanes še vedno tako, kot so zadostovala pred tisoč leti v popolnoma drugih, primitivnih razmerah.*

Na str. 27. npr. pravi škof: „Združiti se vsako noč sicer ni greh, toda bila bi v tem velika nevarnost, da bi telesi zakonskih prehitro opešali — —.“

Ta pasus je izredno zanimiv. Kar je škodovalo, temu se je svoj čas reklo „greh“. Dandanes je dobil greh dogmatičen pomen. Gorenji cerkveni nazor je očitno nastal v primitivnih časih, ko je ljudstvo živelo noč in dan v bojih, na lovu, torej na prostem, ko so vsi zdravstveni pogoji ljudem omogočali krepko telo, da res vsakdanja združitev ni škodovala. Za katoliško moralo je pa merodajno edino le,

kar je „grešno“, ne kar je škodljivo. Katolik torej na podlagi sto in stolet starih predpisov tudi dandanes ne „greši“, čeprav je mogoče izmogan delavec ali nevrasteničen uradnik etc. Značilno za nevzdržljivost kat. morale in dokaz naše trditve o tem njenem značaju je, da škof takoj mora sam podati zakoncem kot merilo, za ravnanje v življenju popolnoma **posvetno**, higijensko navodilo: „toda bila bi v tem velika nevarnost“ telesnega *opešanja*.

Čemu torej morala, ki več ne zadostuje? Škof sam daje nam svobodomislecem najsijajnejše spričalo o moralčnosti higijenskih, posvetno — moralnih predpisov ter o impotenci svoje katoliške morale.

Isto se ponavlja še na dveh mestih:

Na str. 26:

„Mož naj žene ne sili, ako je *utrujena, preslabotna, boleha* (zopet sami higijenski, t. j. posvetno — moralni momenti) — —; žena pa naj bo možu *rada* povolji, ako le *kolikaj** more (zopet katoliška morala.)“

Na str. 29 pravi škof:

„Žena je sicer pod **smrtnim grehom dolžna** možu biti pokorna, ako resno zahteva.“ Kot izjeme navajo potem zopet vzroke *higijenskega značaja*.

Res smo škofu lahko hvaležni za izdajo njegove knjižice, ker imamo tako v rokah dokaze o kakovosti katoliške morale iz prve roke; če bi jo bil spisal kak ahonim ali obskuren kaplan, bi se bilo dalo po katoliškem receptu vse *utajiti*.

Da je kat. morala preostanek starih časov in drugih razmer, ter da je končno le organizacijsko sredstvo v rokah mogočnih, parazit-skih slojev proti brezpravni večini, kaže tak škofov izrek na str. 25:

„Prvi namen (namreč zakonske združitve), da bi se zarodil otrok, se ne sme *nikoli in nikdar onemogočiti*, ampak se mora združitev vršiti **vselej** tako, da *bi žena postala mati*.“

Ta izrek nam kaže jasno na čase, ko je bila zemlja še redko naseljena; ko so se ljudje v vednih pobojih uničevali in ko je možgraščak imel interes, da mu je soproga dobra plemenica, in žene njegovih kmetov plodoviti stroji za proizvodnjo delavskih sil.

Dandanes pa le hinavci ali naivneži trdijo, da je pri ljubečih se ljudeh spolna združitev kaj drugega, kot izmena življenjskih energij za dosego sreče.

Zato se morajo dandanes zdeti naivne ali pa hinavske besede na str. 3:

„da, Kristus je to zvezo povzdignil v Zakrament — — da hočeta in moreta ostati združena do smrti in da se ne plašita otrok, **koli-**

* V škofovem besedilu podčrtali mi.

korkoli jima jih **Bog da**, marveč da si jih želita in jih ljubita.

Po zakonski zvezi se vzdržuje kraljestvo Božje na zemlji — — Saj je Bog dva spola ustvaril v ta namen, da se iz njune zveze napolni zemlja.“

Da so podobni nazori le izraz svoječasnih gospodarskih razmer, je jasno. Eno stvar je treba pibiti: da v današnjih razmerah prakticiranje podobnih nazorov postaja v toliko naravnost **socijalno pogubno**, v kolikor zadržuje široke sloje od tega, da bi bili dostopni za edino danes primerno moralo, za življenje po higijenskih predpisih. Značaj takšne družabne pogubnosti imajo zlasti oni nazori katoliške cerkve, ki jih Jeglič razvija v knjižici *o neločljivosti zakona*. Popolnoma nič se tu ne upošteva ženske, vsled gori omenjenih svoječasnih gospodarskih razmer. Žena je le stroj za roditev otrok. Vsled nerazdružljivosti zakona pa skrbi kat. cerkev za sistematično zastrupljanje človeštva že v nosečih materah, nastajajoče radi antipatij, gnusa in podobnih negativnih psiholoških pojavov v ženskah vezanih na možke, katerim morajo biti po smrtnim grehom „podložne“.

Toliko o sistematičnih točkah v Jegličevi knjižici.

Ker knjižice ne bo lahko dobiti in katoliški moralisti radi dele moralo okrog z veliko žlico, naj navedemo še sledeči odstavek 4. na str. 12.:

„Ne vodi nevesto na izprehode, ne v gostilne, ne na **Božja pota**! Vse to je nevarno; naša narava je preslaba; **malokdaj bo brez greha**.“

Ne pozabimo, kaj pravi *katoliški*, fanatični škof o *božjih potih*. V tej točki mi brezverci z njim *popolnoma soglašamo*.

Kot dokaz dvojne, nemoralne morale katoliške, naj služi sledeče vzklik Jegliča škofa na str. 23.:

„O moj Bog in Gospod! Ples! — — Kakšni pogovori so na plesišču? Kake misli, kaki občutki se vzbujajo v plesavcu in plesavki?“

Te nevarnosti so na **vsakem** plesu — —

Konstatiramo, da se *pleše v katoliški oštariji „Union“* v Ljubljani, da je veselje.

Svet vendar napreduje, napreduje tako, da se prvi katoličani ne drže sami več navodil svojega škofa, ker so razmere močnejše, kot Petrova skala. Napreduje tako, da celo napram našemu „priprostemu ljudstvu“ škof ne rabi več katoliških argumentov, temveč dokaze iz te sitne, brezverske posvetne vede. Na str. 9. razlaga spolne skušnjave takole:

„Ker so možgani telesa po hrbtenici in družih živcih spojeni s spolnimi udi, se dogodi, da take misli na ono naslodo razdražijo telesne spolne dele ter vzbude nekako podobno na-

slado, katera zopet silno vlače in nagiba na telesno združitev.“

Glejte ga brezverca Jegliča! Duhovniki se v potu svojega obraza trudijo vbiti ljudstvu v glavo katoliški nazor, da je **hudič tisti, ki povzroča skušnjave**. Pa pride škof in razlaga *psihofiziološke vzroke spolne razdraženosti*. Ubogi hudič! Če se le ne bo maščeval, gospod Jeglič! Na tisoče ljudi Vam je držal doslej na vajetih edino le ta rogati in repati birič, sedaj ga pa naenkrat sami začnete devati v nič. No, nam brezvercem je to tudi prav.

Na vprašanje: „Odkod pa prihaja mnenje, da je v zakonski združitvi nečistot, gnusoba?“ odgovorja Jeglič na str. 4.: „To je napravila strast, ki v tej združitvi ne vidi družega, kakor telesno, meseno uživanje.“

To trdi tisti Jeglič, čegar cerkev je celo materinstvo ometala z blatom s tem, da vsako mater po porodu „očisti“, predno more zopet v cerkev, ker smatra materinstvo za posledico „izvirnega greha“, čegar cerkev se ne more dosti nakričati o grešnosti vsega spolnega, čegar cerkev je vzgojila naše ljudstvo v mnenju, da je le spolno še nerazviti, indiferentni otrok „nedolžni angeljček“!

To onečasčanje najmočnejšega in najvažnejšega nagona v človeku se strani cerkve se pa *maščuje na cerkvi sami* najbolj, maščuje se baš na Jegliču? Kaj je neki vse tisto „škanaliziranje“ radi rudeče knjižice škofa Jegliča „v javnosti“ drugega, kot **posledica katoliške vzgoje, da je vse, kar je v spolnostjo v zvezi, nekaj grešnega, nekaj gnjusnega?**

Kot je knjižica značilna po vsebini in pisatelju, je podobno značilna po razburjenju, ki ga je vzbudila. Kdo pa so tisti, ki so se tako grozno razburili? To so ljudje, ki stoje vsi brez izjeme, s pripričanjem ali hinavski, na stališču *verskonravne vzgoje*, na stališču *krščanske kulture*. A kaj so neki spolni nazori občana Jegliča drugega, kot konsekvence nauka o grešno-ti tega sveta, o izvirnem grehu, o potrebi Kristusa-Odrešenika, in podobnih krščanskih nazorih?

Trditev v neki notici naprednega časnika, v tem smislu „da narava take stvari že sama uredi tako, da je prav“, je vsaj tako naivna, kot so naivni nerodni momenti v Jegličevi brožuri, vsaj tako nevarna, kot so nevarni nekteri nauki katoliške morale. Najvažnejšo stran človeškega življenja hočejo ti gojenci jesuitske morale prepustiti „naravi“, podamo naj se nazaj v primitivne čase, da bo vse zopet urejala „narava“, ki dobi nato kmalu ime Jupiter, Perun, Jehova, Kristus itd? Treba bo enkrat vendar storiti kaj proti temu, da bi se *smelo imenovati vse napredno, svobodno, miselno, samo, če je le naperjeno proti kakšnemu fanatičnemu klerikalcu, in če je še tako nesmiselno ali nazadnjaško*.

Baš polemika proti Jegličevi brožuri je pokazala, da posvetna družba ne zna reševati najvažnejših življenjskih vprašanj drugače, kot s stališča dnevne in gostilniške politike. Kulturna vprašanja se mora reševati kulturno, resno, odkritosrčno.

Ravno Svobodna Misel ima tu hvaležno nalogo. Postati mora vest naše površne posvetne družbe, ki misli, da kultura obstoji iz plitke politike in bančnih bilanc.

Narod brez kulturnih posameznikov nima bodočnosti. Kulturni pa ne bomo tako dolgo, dokler bomo reševali najvažnejša vprašanja s ciničnim nasmehom, dokler bomo temeljito reševanje odklanjali samo zato, ker hoče naš nasprotnik ona vprašanja reševati po svoje.

Slovenska inteligenca nima pravice, škandalisirati se nad škofom Jegličem, dokler se sama sploh še ne zaveda, da podobna vprašanja obstoje, dokler se vrti njeno tozadevno spoznanje v okvirju oštarijskih svinjarskih vicev in namigavanj.

Naivno je, hoteti Jegliča razkričati kot pornografa, potrebno je pa, bojevati se, ne proti njemu kot osebi, temveč proti njegovim **nazorom**, ker nam zastrupljajo javno in zasebno življenje našega človeka tako, da so možni taki pojavi, kot je bilo škandaliziranje vsled njegove brožure.

VOLTAIRE:

Pisma Amabedova.

(Konec).

Petnajsto pismo.

Amabedovo.

Moraš zvedeti, moj dragi Shastasid, da je spremljevalec, ki mi ga je monsignor priporočil in o katerem sem ti že v prejšnjih pismih omenil, zelo izobražen človek, ki razkazuje tujcem znamenitosti staroveškega in novega Rima. Oba sta, kakor veš, vladala nad kralji; toda stari Rimljani so si pridobili moč z mečem, sedanji pa s peresom. Vojaška disciplina je napravila državo Caesarjev, katerih zgodovino poznaš; meniška disciplina pa je napravila nekako novo državo božjih namestnikov, kateri se imenujejo papeži. Na onem mestu, kjer so se nekdanji pomikal triumfalni sprevodi, vidiš sedaj procesije.

Spremljevalci razlagajo vse to tujcem; nabavijo jim knjig in deklic. Kar se mene tiče, nočem biti nezvest krasni Adati, čeprav sem mlad, in se zadovoljujem s knjigami, posebno pa študiram vero te zemlje, ki me zelo zanimala.

Bral sem s svojim spremljevalcem životo pis boga te zemlje; zelo čudovit je. Bil je to človek, ki je z eno samo besedo napravil, da se je posušilo figovo drevo, vodo je spremenil v vino in potopil je prešiče. Imel je mnogo sovražnikov: ti veš, da se je narodil v nekem mestecu, ki je bilo podložno rimskemu cesarju. Njegovi sovražniki so bili hudobni; vprašali so ga nekega dne, ali je treba plačati cesarju davek; on jim je odgovoril: Dajte cesarju, kar je cesarjevega, in bogu, kar je božjega. Ta odgovor se mi zdi moder; govoril sem o tem s spremljevalcem, ko je monsignor ravno vstopil. Povedal sem mu mnogo dobrega o njegovem bogu in prosil sem ga, da bi mi razjasnil, kako njegova finančna komora izpolnjuje ta ukaz, ko vse jemljejo zase in ne dajejo cesarju ničesar: vedeti moraš namreč da imajo Rimljani ne samo božjega namestnika, ampak tudi cesarja, kateremu so dali sami naslov: kralj rimski. Veš, kaj mi je ta premetenec odgovoril: „Res je, da imamo cesarja; ampak samo naslikanega; on je iz Rima izobčen; tu nima niti ene hiše: mi mu dovolimo stanovati za neko reko, ki je štiri mesece v letu zamrzla, v kraju, katerega govor žali naša ušesa: pravi cesar je papež, ker vlada v glavnem mestu države; torej dajte cesarju pomeni dajte papežu, dajte bogu pomeni zopet papežu, ker je resnično božji namestnik, je edini gospod vseh src in vseh denarnic: ako bi se drugi cesar ki stane za veliko reko, drznil spregovoriti le eno besedo, nahujskamo proti njemu vse prebivalce okoli tiste reke, ki imajo večinoma velika telesa brez duše in pozovemo k orožju proti njemu ostale kralje, ki si potem razdelijo z nami plen.“

Tu vidiš, božanstveni Shastasid, dušo Rima. Papež je v velikem, kar je Dalai-lama v malem: ako ni neumrjoč kakor lama, je vse-mogočen, dokler živi, kar ima večjo ceno: ako se mu kedaj upro, ga odstavijo, ali ga natepejo, ali ga pa tudi ubijejo* v naročju njegove ljubice, kar se je že večkrat zgodilo, ampak taki slučaji ne pokvarijo prav nič njegovega božjega vglada: lahko ga pretepejo stokrat, ampak verovati morajo vse, kar jim reče. Papež umrje, papeštvo je neumrjoče. Včasih so bili trije ali štirje papeži naenkrat, ki so se prepirali za to mesto: torej se razdeli božanstvo med nje,

* Janeza VIII. je pobil s kladivom neki ljubosumen soprog; — Janez X., ljubljene Theodorin, je bil zaduščen v njeni postelji; — Etienne VIII. je bil zaprt v gradu, ki se imenuje danes Angeljski; — Etienne IX. je bil razsekan s sabljo pred očmi Rimljanov; — Janez XII. odstavljen od cesarja Otta I., je bil umorjen pri eni izmed svojih ljubic; — Benedikt V. je bil izgnan od cesarja Otta I.; Benedikt VII. je zadušil nezakonski sin Janeza X.; — Benedikt IX., ki si je kupil papeštvo in ki je zopet prodal svoj del itd. itd. Vsi ti so bili nezmisljivi.

Opomba Volt.

vsak ima svoj del; vsak je v svojem nezmojljiv.

Vprašal sem monsignora, na kak umeten način je njegov dvor dobil nadvlado nad vsemi ostalimi dvori. „Ni treba mnogo umetnosti,“ mi je rekel, „k temu, da vodijo razumni ljudje bebce.“ Hotel sem vedeti, če se niso nikdar uprli razsodbi božjega namestnika. Priznal je, da so bili ljudje zadosti drzni in so se upali dvigniti oči k njemu, toda takoj so jim izpraskali one oči ali pa jih potolkli te ničvredneže in da so take vstaje vedno še bolj vtrdile nezmojljivost na prestolu resnice.

Slednjič je bil izvoljen novi namestnik božji: zvonovi pozvanjajo, bobni ropočejo, trobente vrišče, kanoni pokajo, sto tisoč glasov jim odgovarja. Poročal ti bom o vsem, kar bom videl.

Sestnajsto pismo.

Amabedovo.

Bilo je dne 25. meseca krokodila, in 13. planeta Mars, kakor tu pravijo, ko so možje, oblečeni v rdeče halje in navdahnjeni s svetim duhom, izvolili človeka nezmojljivega, ki bo sodil ravno tako mene kakor Ljubico kot odpadnika.

Ta pozemeljski bog se imenuje Lev, deseti tega imena: je zelo krasen človek, štiriinideset ali petinideset let star in zelo prijazen: ženske norijo za njim. Imel je neko nečisto bolezen, ki je bila dosedaj znana samo v Evropi, ki so jo pa Portugalci začeli razširjati v Hindostanu: mislili so, da bo umrl, zato je bil tudi izvoljen, da bi bilo to imenitno mesto kmalu prazno; toda ozdravil je in se smeje tem, ki so ga izvolili.

Nič ni bilo krasnejšega od njegovega kronanja; izdal je pet milijonov rupij, da bi zagrnil nepotrebne stroške svojega boga, ki je bil tako ubog. Nisem ti mogel pisati vsled pritiska naših slavnostij; sledile so ena drugi tako hitro, pri vsem tem veselju smo morali biti navzoči, ni bilo mogoče odpovedati se mu.

Božji namestnik je pripravil veselice, kakršnih si ne moreš niti misliti; neka vrsta zabave, ki jo imenujejo veseloigra, mi je ugajala bolj nego vse ostale skupaj: tu se predočuje ljudsko življenje, to je živa slika; osebe govorijo in se gibajo; razkladajo svoje namere, odkrivajo svoje strasti; razburjajo duše gledalcev.

Veseloigra, ki sem jo včeraj videl pri papežu, se imenuje *La Mandragore*,* vsebina njena je, da hoče neki prebrisan mladenič spati z ženo svojega soseda; pridobi z denarjem meniha, nekakega Fa-tutta ali Fa-molta, da zapelje njegovo ljubico in pripravi njenega soproga v smešno situacijo: v celi stvari je samo za-

smehovanje vere, ki jo cela Evropa priznava, katere središče je Rim in katerega prestol je prestol papežev. Take zabave se ti ne bodo zdele morda pametne, moj dragi in pobožni Shastasid: Ljubica se je pohujšala; vendar veseloigra je tako lepa, da veselje premaga kar je neljubega.

Slavnosti, plesi, krasni verski obredi, so se vrstili drug za drugim. Plesi so bili še najbolj zabavni, vsak, kdor je bil pozvan na ples, se je preoblekel in je pokrtil svoj obraz v nekak papir: to bi človek moral popokati od smeha: med obedom je vedno igrala zelo prijetna godba; to je vendar vabljivo.

Pravili so mi, da je napravil neki namestnik božji, prednik Leonov, Aleksander, šesti tega imena pri svatbi svojega nezakonskega sina, jako nenavadno slavnost; ukazal je petdesetim mladim deklicam, da so plesale popolnoma nage: brahmani niso imeli nikdar takih plesov. Vidiš, da ima vsaka zemlja svoje običaje. Objemam te s spoštovanjem in te opuščam, da zaplešem s svojo krasno Adato. Naj ti da Birma svoj blagoslov!

Sedemnajsto pismo.

Amabedovo.

Resnično, moj veliki brahman, niso bili vsi božji namestniki tako ljubeznjivi, kakor je ta: veselje je živeti pod njegovo vladjo. Ranjki Julius je bil drugačen mož; bil je star, jeznorit vojak, ki je ljubil vojno do blaznosti; vedno na konju, vedno s čelado na glavi, je dajal blagoslov z udarci svoje sablje, napadal vse svoje sosede, prekel njih duše in pobijal njih telesa, kjer je le mogel: umrl je od nagle jeze. Kakega hudiča so imeli za namestnika božjega! Ali veruješ, da si je domišljeval, da s koščkom papirja pripravi kralja ob njegovo državo? Mislil je na ta način pahniti s prestola kralja neke krasne zemlje, ki se imenuje Francija; ta kralj je bil zelo dober človek, tukaj ga imajo za bedaka, ker ni bil srečen. Ta ubogi vladar je bil primoran sklicati nekega dne vse učenjake svojega kraljestva,* da bi jih vprašal, ali je dovoljeno upreti se božjemu namestniku, ki ga je vrgel s prestola s papirjem. To je morala biti dobra duša, da je vprašal kaj takega! rekel sem, ves iznenaden, vijolčastemu monsignoru, ki me je počastil s svojim prijateljskim sveto.

* Papež Julij II. je prokel kralja francoskega Ludovika XII. l. 1510. Na Francijo je izdal interdikt. To prokletstvo in interdikt sta bila obnovljena l. 1512. Dandanes je težko razumeti take izbruhe predrznosti in smešnosti. Od Gregorja VII. je lahko skoro vsak rimski škof mogel odstaviti vladarja, kakor se mu je zljubilo. Vsi vladarji so zaslužili to, ker so bili toliko omejeni, ker se niso uprli s svojimi podložniki mnenju o papeški nezmojljivosti in njegovemu gospodstvu nad celo cerkvijo. Opomba Volt.

* Od Macchiavelija.

Opomba prel.

„Ali je mogoče,“ sem ga vprašal, „da so bili taki neumneži v Evropi?“

„Bojim se,“ mi je rekel, „da vzbudijo ti božji namestniki sami razum, ker preveč izkoriščajo ljudsko prijaznost.“

Mora biti torej revolucija v Evropi zaradi vere. Kar te iznenadi, učeni in bistri Shastasid, je, da je ni bilo (revolucije) za časa božjega namestnika Aleksandra, ki je vladal pred Julijem; brez vsake kazni je ukazoval ubijati, obešati, potopiti in zastrupljati vse svoje sosede, visoke gospode; eden izmed njegovih petih nezakonskih otrok je postal organ te množine zločinov, ki so se zgodili pred očmi cele Italije. Kako se mogli ljudje ostati privrženci vere take pošasti? To je oni, ki je ukazal deklicam plešati brez oblačil; to pohujšanje mu je napravilo sramoto, njegovo barbarstvo je bilo vzrok, da se je brusilo zanj na tisoče bodal; toda vključ temu so ga čistili in živel je v miru na svojem dvoru.

Po mojem mnenju se je godilo vse to zaradi tega, da je bila duhovščina na dobičku vsled teh zločinov, ljudstvo pa ni ničesar zgubilo. Ako bo ljudstvo preveč stiskano, zlomi svoje okove in pod tisoči udarcev bo padel tiran na tla: to pravijo tu bistrumni ljudje, ki so na glasu, da znajo prerokovati.

Slednjič so minile slavnosti: ne sme jih biti preveč; nobena stvar ne utruja človeka tako hitro, kakor nekaj nenavadnega, ki postane vsakdanje; to so le potrebe, ki se vedno znova pojavljajo in ki nudijo vsak dan svoje razkošje. Priporočam se tvojim molitvam.

Osemnajsto pismo.

Amabedovo.

Nezmotljivi naju je hotel videti privatno, Ljubico in mene. Naš monsignor je naju spremljal v njegovo palačo; pustil je, da sva trikrat pokleknila. Namestnik božji je pustil, da sva mu poljubila desno nogo, pri čemur je komaj zadrževal smeh: vprašal je naju, ali nas je res pater Fa-tutto spreobrnil in če smo res kristjani. Moja žena je odgovorila, da je pater Fa-tutto grdu, papež pa se je začel smejati. Poljubil je mojo ženo dvakrat in mene tudi.

Potem je rekel, naj sedeva k stolčku, ki ga je imel pod nogami. Vprašal je naju, kako se ljudje ljubijo v Benaresu in s katerim letom se deklice navadno omožijo; ali ima veliki Brahma svoj harem.

Moja žena je zardela; odgovoril sem s spoštljivo skromnostjo: potem pa je naju spustil in je nama priporočil krščanstvo, objel je naju in potrepljal zadaj, da je nama izkazal s tem svojo naklonjenost. Pri izhodu sva srečala patra Fa-tutta in Fa-molta, ki sta poljubila rob najinih kril. V prvem trenotku, ki vselej ob-

vlada dušo, sva se obrnila strani z grozo, moja žena in jaz, vijolčasti pa je rekel: „Nista še dovolj izobražena; ne pozabita obrniti tema dobrima duhovnikoma svojo tisočero pozornost. V tej zemlji je glavna dolžnost, da se objame svojega smrtnega sovražnika: dajte ga zastrupiti, ako ga moreta, pri prvi priložnosti; ampak tukaj morata izkazovati le prijateljstvo.“

Objel sem ju torej; Ljubica pa se je samo hladno priklonila in Fa-tutto je škilil na njo in se je priklonil prav do tal. Vse to je bilo tako očarujoče, vsak dan nove čudovitosti. Res dvomim, če je v Maduri prijetnejše kot v Rimu.

Devetnajsto pismo.

Amabedovo.

Nobene pravice napram Fa-tuttu. Včeraj jutraj se je zmisli naša mlada Dera, da gre iz radovednosti v neko malo cerkev. Ljudje so klečali; brahma tega kraja, v krasnem oblačilu, se je sklanjal nad mizo; ljudem je kazal hrbet; pravijo, da dela tam boga. Ko je boga naredil, se je obrnil. Dera je zaklicala: „Poglejte tega nesramneža, ki me je posilil.“

Na srečo je v svojem iznenadenju izgovorila te besede v indijskem jeziku: zagotavljajo mi, da bi se truma ljudij vrgla na njo, kakor na kako čarovnico, ako bi razumeli te besede. Fa-tutto je odgovoril italijansko: „Moje dete, blagoslovljena bodi Marija! Govorite pctihoma.“

Vrnila se je vsa razburjena in nama je priporočevala o tem dogodku. Naši prijatelji so nam svetovali, da naj se ne vznemirjamo zaradi tega: rekli so, da je Fa-tutto svet mož in da so o svetih možeh ne sme govoriti slabo. Kaj naj počnemo? Kar se je zgodilo, se je zgodilo. V svoji sobi uživamo vse prijetnosti, ki se nam nudijo v tem kraju. Vsak dan kaka nova stvar, ki se je nismo nadjali. Človek se zelo izobrazí, ako popotuje.

Na dvor Levov je prišel neki veliki pesnik: imenuje se Ariosto; ta nima menihov rad: glej, kako o njih govori:

Non sa quel che sia amor, non sa che vaglia
La carilade; et quindi avien che i frati
Sone si ingorda et si crudel canaglia.

Kar bi bilo po indijsko:

Modermen sebar eso
La te ben sofa meso.

Tu vidiš, kako prednost ima indijski jezik, ki je starodaven, do danes ohranjen, nad vsemi narečji nove Evrope: mi izrazimo s štirimi besedami to, kar oni komaj z desetimi. Dobro vem, zakaj imenuje Ariosto menihove svojati; ne vem pa, zakaj pravi, da ne poznajo ljubezni: o beda, mi to vemo zelo dobro. Morda je hotel reči, da uživajo, ne da bi ljubili.

Dvajseto pismo.

Amabedovo.

Že nekaj dni je preteklo, moj dragi, veliki brahma, odkar ti nisem pisal. Gorečnost, s kakršno nas častijo, je vzrok temu. Naš monsignor je nam priredil znamenito gostijo, pri kateri sta bila tudi dva mlada človeka, oblečena v rdeče od nog do glave. Po svojem poklicu sta kardinala: prvi je kardinal Sacripante, drugi se imenuje Faquinetti. So prvi na svetu za božjim namestnikom: tudi jim pravijo vikarji vikarjev. Njih moč, ki je brez dvoma božanskega izvira, je jednaka kraljevi in je večja nego vladarjeva, poleg tega so tudi neizrečeno bogati. Saj to tudi zaslužijo z ozirom na svojo korist na svetu.

Ta dva plemenitaša, ki obedujeta z nami, sta nas povabila, da preživimo nekoliko dni na njihovih bvališčih na deželi; sedaj se je šlo za to, kdo naj nas ima. Ko sta se na najboljši šaljiv način na svetu prepirala za prednost, si je pribojeval Faquinetti krasno Adato in jaz sem bil prideljen Sacripantu pod tem pogojem, da se to jutri spremeni in da pridemo tretjega dne vsi štirje zopet vkup. Dera bo odpotovala. Ne vem, kako bi ti popisal, kaj se je z nama zgodilo, ampak vseeno bom poskusil.

Tu se konča rokopis pisem Amabedovih. Po vseh knjižnicah madurskih in benareških se je iskalo nadaljevanje teh pisem, toda izkazalo se je, da ne eksistira.

Torej v slučaju, da bi kak nesrečen ponarejevalec natisnil kdaj ostale dogodke dvojice mladih Indijcev: *Nova pisma Amabedova; Nova pisma Ljubice; Odgovor velikega brahmana Shastasida*, bi bil bralec le ogoljufan in nadlegovan, kar se je že stokrat zgodilo.

• • •

MIRJA MIHAJLOVNA:

Ida.

Črtica.

Ida je bila učiteljica v Križarjih. Stari napolgrbavi Gostiša pa je tamkaj katehetoval. Edenindvajset let je imela Ida in ta leta so bila zanj tako mična in idealna in bila so tako lepa, kakor lep je bil njen stas. Njena sloka postava, njeni obli boki in njene mlade visoke prsi, pa so bile za sivolasega mašnika najzlaši razgled. Sleherni dan je zahajal v šolo, ko da ima sleherni dan veronauk. In sleherni dan je bil njegov jezik namazan z laskavimi in dvoumnimi izrazi, ki so razodevali njegovo strast in divjo nenašičeno pohotnost. Ida je prihajala rano v šolsko poslopje, kakor store mlade učiteljice, ki se vestno pripravljajo za pouk. Ali, ko da bi ga bila naprosila, je stal stari Gostiša že ob njej.

„O, kako te ja ljubim, milo dijete,“ je izgovarjal polslovenski, polhrvatski ter izrekal posamezne zloge tako polagoma, da se mu je slina kraj usten še bolj vlekla in da se je ldi čimdalje bolj studil. Ali čimbolj ga je odvrčala od sebe, čimbolj ga je prezirala ter se ga ogibala, tem drzovitejši je postajal . . .

Nekega dne pa je zamel sneg vso vasico in mrzla burja je brila in žvižgala krog šolskih voglov. Šolska sobana je bila prazna in le učiteljica Ida je sedevala tamkaj ob zakurjeni peči. Nihče ni vedel zanjo in nihče je ni nadlegoval; brezskrbno in s sladkim usmevom se je prepustila svojim zlatonitim sanjarijam . . .

A nekdo je vendarle potrkal in ustopil. Stari župnik, zoperni satir . . .

„Što radite, miljenka moja? O, kako sam sretan, da vas nadjem samo!“

„Idite od tukaj, drugače pokličem voditelja!“

„He, he! Golobičica! Voditelj je moral navzlic neugodnemu vremenu v mesto! Sama sva, oh, prav sama!“ — —

„No, kaj nameravate!“

„Samo en poljub, Idka! Evo, samo tvojih zlatih las naj se dotaknejo moje ustne, le v svoje naročje naj te stisnem!“

„Odstranite se in pazite, da ne prejmete nekaj sličnega, kakor ste prejeli nedavnega večera v cerkvi.“

„O, kaj me briga zaušnica, samo da izsesam poljubček iz tvojih svežih ustnic, samo da se dotaknem tvojih mladih prsi, prijetno zaokroženih, ko dišeče pomaranče.“ — —

„Nesramni licomerec! Ostavite me, ako nočete, da pozovem služkinjo!“

„Zakaj ste taka? Ne bodite trdovratna, uživajte mladost, dokler vam življenje kaže svoje radostno lice. Nihče ne izve . . . a jaz vam poklonim, kar poželite: denar, dragocenosti, zabave . . . Bodite moja, Idka! Hočeš?“

In v trenutku so bili njegovi opolzli prsti blizu njenega nagega kolena . . .

Toda tudi Ida je bila brezobzirna.

„Saj se mi gnusiš, svinja, ko strupena kača,“ zavpila mu je razjarjena, ga pljunila v višnjevo rdečkasti obraz ter ga sunila v vrata . . .

Privoščila si je to zadoščenje in stari duhoven je odšel . . . ali istočasno si je, ne da bi še slutila, pribavila najhujšega sovražnika. — — — — —

Štiri mesece kasneje je Ida samozvestno in ponosna na svojo nedolžnost tožila pri sodišču svojega obrekovalca, župnika Gostiša. Ali sodne stroške si je morala izplačati vendarle

sama, kajti ležnivi duhovnik je — samo da se ne blamira — prčo nazval bedasto ter pred razpelom krivo prisegel — — — — —

RAZNO

Preganjanje svobodomislecev. Praško namestništvo je razpustilo društvo brezvercev *Avguštin Smetana*. Društvo je namreč priredilo 17. okt. manifestacijo zborovanje radi justičnega umora Ferrerja. Shod je bil razpuščen. Imel pa je še to posledico, da je namestništvo razpustilo 5. decembra omenjeno društvo, ker je dotično zborovanje priredilo. Društvo A. Smetana je bilo ustanovljeno l. 1904 kot ognjišče čeških brezvercev. Društvo je bilo zelo delavno. Iz tega društva je tudi izšla inicijativa za organizacijo Svobodne Misli na Češkem.

Župnik proti celibatu. V nekem tirolskem listu priobčuje umirovljeni katoliški župnik Gebhard Lässer sestavek, v katerem napada celibat. Piše: „Za časa starih poganov niso bili niti sužnji oropani pravice do razmnožitve. Kako je le mogoče, da sem v času takozvane civilizacije in kulture in med kristjani, ki jim je Kristus povrnil pravo svobodo, oropan svoje pravice do ženitve?“

Tako se seveda marsikdo vpraša. Toda ker tako hoče Rim, pripoznava tudi avstrijsko zakonodajstvo mašnikovo posvečenje kot zadržek ženitve. Naravno, da je prisiljena neoženjenost vir nenravnega življenja katoliškega svečeništva.

Cerkev kot zborovalna dvorana svobodomislecev. Na temelju zakona o ločitvi cerkve od države na Francoskem so prešle cerkve v posest občin. To je čisto prav in pošteno. Saj se je vendar vse cerkveno premoženje izsesalo iz ljudstva. Ako se torej to premoženje ljudstvu vrne, je to zelo pravično. Ljudstvo pa naj potem naredi z premoženjem, kar je njegova volja. Ako hočejo torej prebivalci kake občine cerkev še nadalje uporabljati kot hišo božjo, jim nihče tega ne brani. Oni lahko porabijo cerkev za kar hočejo, ker je njihova. Za njihov denar je bila sezidana. Zato se pa na Francoskem češče zgodi, da se cerkve vporablja tudi za necerkvene namene. Nekaj podobnega se je zgodilo pred kratkim v mestu Soissons. Občinski zastop je sklenil, da naj bo cerkev opatijske St. Leger od sedaj dalje kot zborovalno poslopje svobodomislecev. To je čisto v redu. Ljudje ne hodijo več v cerkev. Škoda bi bila toraj, če bi poslopje, ki je stalo toliko denarja, stalo tu brez vsakega pomena in koristi. Bolje je, da se to poslopje porabi za kaj pametnega.

Najbolj brezversko mesto v Avstriji je Žižkov. V kratki dobi svobodomiselne propagande je izstopilo iz katoliške cerkve v tem mestu nad 1200 oseb. Ogromno večino v tem mestu tvori zavodni proletarski razred. In češče se sliši delavce tod bivajoče z ponosom govoriti: *Žižkov je svobodna država.*

Kako je avstrijsko pravo „moderno“. Deželno sodišče v Pragi je razveljavilo po starokatoliškem obredu sklenjeni zakon bivšega duhovnika Dlouhy-Pokornega. Ta razsodba nasprotuje razsodbam raznih avstrijskih okrožnih sodišč, katera so se v preteklem letu ponovno izrekla za pravnoveljavnost takih zakonov, ker so bila mnenja, da § 63. obč. drž. zak. (zadržek posvečevanja) z ozirom na člen V. zakona z dne 25. majnika 1868 za one osebe, katere so izstopile iz katoliške cerkve, ni več veljaven. V enem takem slučaju je nastopil konsistorij v Ljutomerčicah pravno pot in tiral zadevo pred najvišje sodišče, katero pa je potrdilo razsodbo okrožnega rodišča v Libercu, toda ne iz materi-

jelnih, ampak iz formalnih pravnih razlogov, ker namreč konsistorij ni imel pravice ugovora. Principijelno je bila torej razsodba v tem velevažnem vprašanju negativna. Tako načelno razsodbo pa bo povzročil predstoječi slučaj, ker bo moral nastopiti zagovornik zakonske zveze pravno pot zoper razsodbo nadsodišča v Pragi in ker bo moralo potem takem najvišje sodišče razsoditi, ali člen V. majnikovih zakonov razveljavlja v gotovih slučajih določbe splošnega državlanskega zakona ali ne. Ta razsodba bo tudi z ozirom na § 111. obč. drž. zak. velikega pomena za vse one, ki so izstopili iz katoliške cerkve.

Vozni listki za potovanje v paradiž. Popotvalno listino prav posebne vrste so nedavno razdeljevale, kakor poroča „Vossische Zeitung“, kloštrske nune obiskovalkam dekliške trgovske šole v Feldkirchu, po svojih od jezovitov vedenih šolah znanem mestu. Listki so imeli sledečo vsebino:

„Vozni listki za potovanje v paradiž!

Čas odhoda: Vsako uro se odpelje brzovlak. Prihod: Kadar Bog hoče — po okoliščinah.

Cene prostorov: Prvi razred: Nedolžnost ali pokora in redovniška obljuba z zaobljubami ubožstva, čistosti in pokorščine.

Drugi razred: Pokora in zaupanje v Boga s pobožnim in čistim življenjem.

Tretji razred: Popolni kes in vdanost v božjo voljo, izpolnjevanje božjih zapovedi in stanovskih dolžnosti v zakonskem in vdovskem stanu.

Opombe:

1. Listki za nazaj se ne izdajejo.
2. Zabavni vlaki ne vozijo.
3. Mali nerazsodni otroci ne plačajo nič, da se le nahajajo v materinem (katoliške cerkve) krilu.
4. Potniki so naprošeni, da ne vzamejo druge prtljage s sabo kakor dobra dejanja, če ne marajo zamuditi vlaka ali neprijetno biti zadržani na predzadnji postaji, imenovani Vice, kjer se mora vsa druga prtljaga oddati.
5. Potniki se sprejmejo na vseh postajah cele črte.
6. Na vsak listek mora biti pritisnjen kolek zveličavne milosti, ali od krsta ali, če izgubljen, po svetem zakramentu izpovedi novo viziran.
7. Vsak potnik lahko prestopi med potjo, če doplača višjo voznino (!), iz nižjega v višji razred; prestopanje v nižji razred pa se mora — kot življenju nevarno — na vsak način odsvetovati.

Na tak način katoliška cerkev poneumnjuje svoje vernike.

„SVOBODNA MISEL“

izhaja vsak mesec
in stane za Avstro-Ogrsko:

na leto K 3—
polletno K 1-50

izven monarhije:
na leto K 4—

Na željo se „SVOBODNA MISEL“ pošilja tudi v zaprtem pismu, kar stane 5 K na leto.

Knjigarne in komisijonarji dobe znaten popust.

Izdaja konsorcij „Svobodna Misel“. — Redaktor L. Lotrič. — Tisk. Dyk a Ryba, Praga-Vršovice.